

Conversări cu **Alex. Ștefănescu**

CONVORBIRI CU ALEX. ȘTEFĂNESCU

Ioana Revnic

Copyright © 2013 Editura **ALLFA**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
REVNIC, IOANA

Convorbiri cu Alex. Ștefănescu / Ioana Revnic. –
București: ALLFA, 2013
ISBN 978-973-724-720-9

821.135.1.09 Ștefănescu,A.(047.53)

Toate drepturile rezervate Editurii **ALLFA**.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALLFA**.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate
editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside
Romania, without the written permission of **ALLFA**,
is strictly prohibited.

Copyright © 2013 by **ALLFA**.

Editura **ALLFA**: Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,
sector 6, cod 060512 – București
Tel.: 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10

Distribuție: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi: comenzi@all.ro
www.all.ro

Redactare: Dorina Ivan
Tehnoredactare: Liviu Stoica
Corectură: Martin Zick

Design copertă: **Bogdan Petry**

Convorbiri cu **Alex. Ștefănescu**

IOANA REVNIC

EDITURA **ALLFA**

ALEX. ȘTEFĂNESCU. Critic și istoric literar, prozator, dramaturg, publicist, realizator de emisiuni TV. Născut la 6 noiembrie 1947. Redactor (începând din 1990) și redactor-șef (în perioada 1995–2010) al revistei *România literară*.

Autor a mii de articole și a 20 de cărți, dintre care a avut un mare ecou *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*,

apărută în 2005 (Premiul Uniunii Scriitorilor, Premiul Academiei). Volumele *Jurnal secret* (2009) și *Bărbat adormit în fotoliu* (2010) s-au epuizat din librării și au fost reeditate la cererea publicului.

Emisiunea *Un metru cub de cultură* difuzată de Realitatea TV i-a adus Premiul APTR pentru talk-show-uri pe 2004, iar o altă emisiune, realizată pentru TVR Cultural, *Istoria literaturii române contemporane povestită de Alex. Ștefănescu* – Premiul APTR pentru emisiuni culturale pe 2008.

În 2009 a publicat o carte despre două sute cincizeci de cărți proaste, *Cum te poți rata ca scriitor*. Tot în 2009 a început să realizeze și o emisiune TV pe această temă, *Tichia de mărgăritar*. A urmat, între 2011 și 2013, emisiunea *Iluminatul public*, consacrată celor mai bune cărți apărute după 1989.

IOANA REVNIC s-a născut pe 23 aprilie 1978, în localitatea Jibou, județul Sălaj. În 2009 a obținut titlul de doctor în Filologie al Universității din Oradea, cu o teză despre opera lui Ștefan Bănuțescu, lucrare coordonată de criticul, istoricul literar și profesorul universitar Ion Simuț. Este angajată în proiecte de cercetare colective (consacrate, în-

deosebi, literaturii române contemporane), desfășurate în cadrul unor instituții universitare.

A fost bursieră a Școlii Postdoctorale „Valorificarea identităților culturale în procesele globale” (președintele consiliului științific – acad. Eugen Simion), proiect derulat sub înaltul patronaj al Academiei Române. A publicat studii literare și interviuri în volume colective, articole și interviuri în diverse reviste culturale. Este autoarea volumului de interviuri *Dresură de lei* (Editura Curtea Veche, 2011).

Retrospectivă melancolică

Am trăit până în prezent aproximativ 570 000 de ore și, dacă nu mi se va întâmpla nimic rău, voi mai trăi probabil încă 30 000 (sau mai mult, dar nu cu mult mai mult). Ar fi un dar zeiesc să trec de 600 000 de ore, în condițiile în care Eminescu nu a depășit 350 000, iar Labiș – 190 000.

Privind în urmă, îmi dau seama cât de păgubos le-am folosit pe cele 570 000. Cam 125 000 de ore am dormit (chinuit de vise erotice) și, de când am îmbătrânit, încă vreo 10 000 am moțăit în fotoliu (chinuit de vise *horror*). 35 000 le-am petrecut într-o stare de confuzie, fiind copil (țin minte doar atât: că tot ce voiam să fac era interzis). Pe parcursul a 40 000 de ore am învățat, din obligație, lucruri care nu mă interesau (de exemplu, cum să îmbrac vesta de salvare în cazul unei prăbușiri cu avionul în ocean). De-a lungul altor 20 000 am stat de vorbă, din politețe, cu oameni plicticoși sau antipatici (am dat mâna, la o recepție, până și cu Ion Iliescu). 25 000 de ore le-am pierdut la cozi, pentru cumpărături sau pentru îndeplinirea unor formalități. 30 000 s-au dus pe apa Sâmbetei din cauza unor suferințe fizice (dureri de măsea, gripe etc.). Timp de 50 de ore am fost anchetat de Securitate, în studenție, pentru „afirmații dușmănoase la adresa

regimului comunist“. 1 000 de ore m-am gândit după aceea, obsesiv, la anchetă. Cam 15 000 de ore s-au consumat cu ședințe inutile (înainte, dar și după 1989).

Aproximativ 2 450 de ore le-am pierdut, după 1989, apărând în tot felul de emisiuni TV, făcute de alții sau de mine. Tot după 1989 am stat imobil ca o statuie la masa de scris 40 000 de ore ca să scriu mii de articole politice și de critică literară, încordat, cu ochii pe ceas, pentru a le preda la timp.

Timp de 25 000 de ore, de-a lungul primei jumătăți a vieții mele, am citit cărți românești, în marea lor majoritate proaste. Apoi, mi-au mai fost necesare 25 000 de ore ca să scriu *Istoria literaturii române contemporane* și 2 000 de ore ca să particip la cele 40 de lansări ale ei în diferite orașe ale țării și să citesc 270 articole (mai mult de jumătate – nefavorabile) scrise despre ea.

Aproape 150 000 de ore am așteptat: să vină autobuzul în stație, să înceteze zgomotul infernal făcut de vecinii de la etaj, să fiarbă cartofii la o flacără de aragaz de mărimea uneia de lumânare, să ajung la destinație cu trenuri aflate întotdeauna în întârziere, să mi se găsească bagajele la aeroport, să revină lumina electrică, întreruptă din motive de economie sau din cauza proastei funcționări a instalațiilor, să primesc puținii bani cu care mi se plătesc articolele, să fie repus liftul în funcțiune, să înceteze cutremurele, inundațiile și cicloanele, să vină ploaia ca să curețe orașul de praf, să vină soarele ca să se usuce noroiul, să îmbătrânească Ceaușescu, să plece de la putere Iliescu, să-mi crească pomii din grădină, să le uit pe femeile de care m-am îndrăgostit clandestin și inoportun, să mi se întărească plombele puse de dentist, ca să pot mânca etc.

Au fost și ore pe care nu le regret? Da, dar puține (cam 20 000). Dintre ele se remarcă cele 5 000 de ore în care am răs și cele 500 de ore în care am făcut dragoste (e cifra oficială!).

Cam asta a fost viața mea. Mă așteaptă, dacă am noroc, încă 30 000 de ore.

★

Mai având atât de puțin timp la dispoziție, m-am gândit că ar fi înțelept din partea mea să mă spovedesc. Dar nu unui preot bărbos, ci unei blonde surzătoare, care, spre deosebire de blondele din bancuri, este inteligentă, cultivată și are și talent literar. Se numește Ioana Revnic, și-a luat doctoratul în filologie (cu o lucrare despre Ștefan Bănulescu, nu despre mine, cum ar fi trebuit) și locuiește la Oradea. Îmi cunoaște biografia mai bine decât mine. Și este la curent cu tot ce-am scris de-a lungul vieții, astfel încât, dacă sunt vreodată obosit și alimentez cine știe ce rubrică din cine știe ce revistă cu un text mai vechi, îmi dă telefon imediat și îmi spune unde anume și când a mai citit acel text. Și, bineînțeles, mă moralizează. Este forma ei de a mă admira.

Am acceptat propunerea ei de a face o carte de convorbiri cu mine pentru că mă respectă, fără să fie complexată, pentru că înțelege tot ce-i spun, fără să mă aprobe mecanic, pentru că practică indiscreția, fără să fie prozaică. M-a convins și cartea ei de interviuri cu scriitori, *Dresură de lei*, în care evoluează cu biciul întrebarilor în mână în fața unor fiare.

Eu nefiind o fiară, ci un înger, n-a mai fost nevoie să fiu îmblânzit. Am îmblânzit-o eu pe dresoare.

Apoi am tot discutat, zi de vară până-n seară. Mi-am re trăit viața (filmată cu acceleratorul). I-am evocat pe marii scriitori pe care i-am cunoscut. Am făcut dezvăluiri în legătură cu viața mea sentimentală. A rezultat o carte interzisă minorilor, dar și criticilor literari minori.

Este prima și ultima mea carte de acest gen. Cine vrea să mă cunoască aici mă găsește.

Alex. Ștefănescu

— *Care este prima ta amintire în care apari, copil fiind, împreună cu părinții tăi?*

— Eram în brațele tatălui meu, la Lugoj, pe podul de fier de peste Timiș, iar alături se afla mama, într-o rochie de vară, cu o basma ușoară, de mătase albă, pe cap. Tata mă apleca peste balustradă, ca să văd crapii mari care țâșneau din când în când din valuri, atrași de bucățile de pâine aruncate de unii privitori. Mama îl certa pe tata (probabil i se părea periculos experimentul pe care îl făcea cu mine) și, la un moment dat, m-a luat hotărâtă din brațele lui și m-a strâns la piept, cu aerul că nu mă mai dă nimănui.

Scurta dispută dintre ei doi m-a făcut, probabil, să simt că sunt important. Cred că atunci am luat cunoștință de faptul că exist.

Era, presupun, în 1949. Locuiam la Lugoj, aduși acolo de mișcarea imprevizibilă a istoriei. Tata era originar din Herța (aflată azi sub administrație ucraineană), iar mama provenea dintr-un sat mare aflat între Fălticeni și Târgu-Neamț – Boroaia (după numele unei văduve, Bouroaia, a unui boier, Bour, de pe vremea lui Ștefan cel Mare). Se cunoscuseră la Cernăuți, unde lucrau amândoi în administrația financiară, iar în

1944 se refugiaseră la Lugoj, împreună cu alți colegi, conform unui plan de evacuare a ținuturilor ocupate de sovietici.

M-am născut la 6 noiembrie 1947 și aveam să mai stau cu părinții mei la Lugoj până în 1953, an în care ei s-au întors (cu trei copii mici, toți născuți la Lugoj) în nordul Moldovei, la Suceava (așa se explică de ce, ca să nu fiu considerat bănățean, pentru că *nu* sunt, declar uneori că m-am născut la Suceava). Tata și mama, care se căsătoriseră în 1943, în plin război, în timpul unei permisi de-a tatei, care era marinar pe o navă militară de pe Dunăre, au așteptat patru ani să li se nască primul copil. Eu am fost acela! Patru ani își doriseră cu ardoare să vin pe lume și, exact în momentul în care își pierduseră aproape orice speranță, am apărut.

Ce bine mi-am regizat apariția! Am beneficiat de regimul aceluia personaj *așteptat* din unele piese de teatru, despre care se vorbește în primul și în al doilea act, și care se arată abia în actul al treilea. Am fost primit cu maxim interes. Asupra mea s-a revărsat toată dragostea părinților (cum nu se va mai întâmpla cu frații mei, cu toate că și ei au fost, bineînțeles, iubiți). Mama, în special, a simțit pentru mine un fel de adorație mistică. Mi-a transmis-o *fizic* – s-ar putea vorbi despre o transfuzie de pasionalitate – în orele lungi în care mă ținea strâns la pieptul ei, ca să mă alăpteze sau doar să se bucure de atingerea mea. Așa a început educația mea sentimentală. Așa se explică, probabil, de ce și eu am înclinația să trăiesc dragostea ca pe o adorație mistică.

Intensitatea iubirii mamei pentru mine a luat unele forme nebunești. Îngrozită la gândul că ar putea să mă piardă din cine știe ce motiv, mama m-a sculpat,

în mărime naturală, într-o bucată de lemn de tei (urmând exemplul eroinei dintr-un roman melodramatic la modă pe atunci). Din păcate, sculptura s-a pierdut atunci când ne-am mutat la Suceava.

— *Ce ai simțit când s-au născut mai întâi sora (care probabil atunci ți s-a părut o ciudățenie, mai ales că era fată), apoi fratele tău? Cum îți explicai venirea lor pe lume?*

— Nu-mi aduc aminte ce am simțit când s-a născut sora mea, botezată Alexandrina (după numele tatălui meu, Alexandru). Se povestea însă adesea în familie că pe la doi ani, când sora mea avea doar câteva luni (s-a născut la 27 iunie 1949), am fost surprins în preajma căruciorului ei, cu un ciocan în mână, pregătit să o omor! Noroc că ciocanul era mare și greu, astfel încât n-am reușit să-l ridic deasupra capului ca să-i dau lovitura de grație. Nu țin minte episodul. Eventuala gelozie față de sora mea s-a dizolvat repede în duioșie și recunoștință, pentru că ea m-a ocrotit cu devotament și spirit de sacrificiu începând din momentul în care s-a făcut ceva mai mărișoară și până în ziua de azi. Așa cum a făcut-o și cu ceilalți membri ai familiei.

Ea a început să vorbească înaintea mea. Și azi vorbește mai bine decât mine, având o proprietate a termenilor pe care eu n-o am. Găsește de fiecare dată cuvântul potrivit și nu are nevoie, ca mine, să recurgă la imagini ca să exprime o idee. (Și la limbi străine este mai talentată.) Țin minte că la doi ani mă corecta când spuneam „zazi“ în loc de „zahăr“: „Nu se spune «zazi», se spune «zahăr».“

Și o spunea... în ciudată, ca o profesoară agasată de perseverența în greșeală a unui elev.

La nașterea fratelui meu, Florin (care a avut loc în 28 iunie 1951), am fost prezent ca martor ocular! Mama a născut acasă, asistată de o moașă. Eu și tata fuseserăm izgoniți într-o cameră învecinată, fiind considerați inoportuni din cauza calității noastre de bărbați. Într-un moment de neatenție a tatei, auzind-o pe mama cum țipă, am deschis rapid ușa și... l-am văzut pe fratele meu ieșind dintre picioarele ei. Avea, în mod curios, părul negru și ud, ținea ochii strâns închiși și își strâmba, cu un fel de dezgust, gura. Priveliștea a durat o secundă. Tata m-a tras imediat înapoi și a închis ușa la loc.

Eu nu înțelegeam că e vorba despre fratele meu și i-am cerut tatei explicații. Tata mi-a răspuns, nu știu din ce cauză, fantezist: „Mama n-a fost cuminte, a înghițit «marinarul» (marinarul era o păpușă a mea din cauciuc ce reprezenta un marinar) și acum doctorița i-l scoate.“

M-am uitat nedumerit la tata. „Marinarul“ era chiar lângă noi, pe un scaun.

— *Până la urmă, de unde ai aflat adevărul despre cum se fac copiii?*

— Mi l-a spus copilul unui tâmplar, care locuia în apropiere de noi. Dar... nu l-am crezut. Mergeam frecvent la acel tâmplar pentru că în jurul bancului său de lucru și al strungului (la care făcea fuse și picioare de scaun, bețe de bătut toba și mânere pentru sertare) se adunau, în afară de talaș, și bucăți de lemn de diferite forme (prisme, semisfere, cilindri etc.), pe care eu le numeam generic „cuburi“ și le colecționeam cu pasiune. Ce frumos mirosea lemnul proaspăt tăiat cu ferăstrăul sau netezit cu rașpelul! Ce carnație albă și suavă avea!

Stăteam cu fundul în stratul de talaș din acea împărăție a lemnului și discutam cu prietenul meu, pe un ton serios, despre problema fabricării copiilor. Dar îmi aduc bine aminte că doar simulam interesul față de subiect. Tot ce spunea el trecea pe lângă mine. Eram prea fericit ca să mai am vreo curiozitate.

După nașterea fratelui meu am încercat să înțeleg de unul singur cum se zămislesc copiii. De unde anume apar, văzusem. *De acolo*, dintre picioarele deschise ale unei femei. Dar *de ce* apar, cum anume sunt confecționați și din ce, am aflat mult mai târziu, la orele de anatomie de la școală.

(Merită să deschid aici o paranteză ca să-ți spun că multă vreme am avut în minte o reprezentare nebuloasă a sexului femeii. Asistasem în zadar la o naștere. Copilul ieșit pe jumătate din corpul femeii ascundea privirii mele, în clipa aceea, locul prin care ieșea. Eram elev de liceu și încă îmi închipuiam că fetele au *acolo* un fel de crin regal, pentru care simțeam, aprioric, o atracție misterioasă. Sau că sexul lor seamănă cu o stea de mare – idee pe care aveam să o regăsesc într-o povestire fantastică a lui A.E. Baconsky, *Farul*.)

— *...Și când ai conștientizat pentru prima oară că toți oamenii mor, inclusiv tu?*

— Mi-ai pus o întrebare la care de obicei evit să răspund, fiindcă răspunsul pare neverosimil: *încă dinainte de a merge la școală*, de pe vremea când nici nu știam să citesc. Îți dai seama că nu pot să spun exact ziua și ora (nu sunt Marin Mincu!). Sunt sigur însă că locuiam încă la Burdujeni, o suburbie a Sucevei, ceea ce înseamnă că era în 1954 (în anul următor ne-am

mutat în Suceava, într-o casă cu o curte mică, pe strada Dimitrie Dan nr. 1, foarte aproape de biserica Sf. Dumitru). Și-mi mai aduc aminte că era vară și că după-amiaza părinții ne obligau, pe mine și pe frații mei, să dormim măcar o oră, iar noi le puneam condiția să ne primească la ei în pat. Au trecut de atunci cincizeci și cinci de ani, dar, dacă închid ochii, re trăiesc momentul. Patul, mare și solid, cu tăblie neagră, ne cuprindea pe toți. Florin și Sanda se cuibăreau între mama și tata, iar eu mă întindeam de-a curmezișul, la picioarele tuturor. Peste geamurile înalte, bătute de soare, era pusă hârtie albastră (din aceea cu care ani la rând noi, copiii, aveam să ne învelim caietele și manualele școlare). De ce albastră și nu albă, n-am să înțeleg niciodată, dar aproape toată lumea o prefera, poate pentru că proteja mai bine camerele de lumina devastatoare a verii. (Am citit undeva că și la ferestrele casei din București a lui E. Lovinescu puteai vedea vara, când el pleca la Fălticeni, hârtie albastră.) În vasta încăpere era o penumbră străvezie misterioasă, iar de afară răzbăteau estompate zgomotele verii: ciripitul unor păsări, vocile unor copii care se scăldau undeva, departe, în apa Sucevei. Eu nu dormeam nici măcar o clipă. Țineam ochii închiși, dar nu dormeam. Ascultam respirația alor mei. Eram sigur că adormiseră toți, întrucât respirau calm și uniform.

Simțeam atunci o fericire fără margini. Împreună cu ai mei, dintre care nu lipsea niciunul (ceea ce nu se întâmpla în restul zilei), mi se părea că totul este cum trebuie să fie, că mi-am găsit rostul pe lume, că sunt mai ocrotit decât oriunde în altă parte. Îmi erau toți nespūs de dragi, iubirea mea pentru ei avea ceva metafizic, parcă aș fi făcut parte din Sfânta Familie.

Dar exact atunci când trăiam această beatitudine, știam că fiecare clipă care trece înseamnă o cheltuire din rezerva de clipe pe care o avem la dipozitie, știam că va veni la un moment dat, cu o punctualitate nede zmințită, sfârșitul. Respirația fiecăruia dintre ei marca pentru mine, ca un metronom terifiant, trecerea ireversibilă a timpului. Știam, nu doar intuiau, știam cu clarviziune, cu o cutremurătoare certitudine, că ne apropiem, ne apropiem, ne apropiem de moarte.

Mi se sfâșia sufletul de regret, îmi doream cu o intensitate ieșită din comun, frizând nebunia, să-i salvez pe ai mei și pe mine însumi. Îmi trăgeam cearșaful peste cap și îmi imaginam că ne aflăm cu toții într-o navă cosmică imensă cu care *fugim de moarte*. Este uimitor (pentru mine, cel de acum, nu neapărat pentru cine va citi eventual această confesiune) că aveam noțiunea de navă cosmică într-un moment în care nici măcar nu se lansase un satelit în jurul Pământului (aceasta avea să se întâmple abia în 1957). Da, îmi imaginam, la nici șapte ani, o navă cosmică, dotată cu un pupitru de comandă, cu mobilă (inclusiv patul nostru cu tăblii negre), cu o grădină de zarzavat, de genul celei care exista în fața casei noastre din Burdujeni. Locuiam fericiți în acea navă, care peregrina la nesfârșit prin cosmos, ducându-ne tot mai departe de Pământul pe care îl consideram un fel de sediu al morții. Trăiam frumos, jucam șah, tata îmi citea cu glas tare din câte o carte, mama culegea zarzavat din grădină și gătea, iar apoi ne chema la masă.

— *Tè-ai împăcat, peste ani, cu moartea părinților tăi? Cum ați reușit – tu și frații tăi – să vă învingeți neputința cumplită, vecină cu deznădejdea, pe care orice om o simte atunci când pierde definitiv pe cineva drag?*

— Am lucrat zece ani la cartea mea, *Istoria literaturii române contemporane*; mă mândresc cu ea, este cartea vieții mele. Dar așa fi oricând de acord să dispară din biografia mea, ca și cum n-ar fi existat vreodată, numai să-l mai văd o dată și să-l strâng în brațe pe tatăl meu. Am acum, la anii mei, o grădină la care am visat încă din adolescență; cu peste o sută de pomi fructiferi, cu două mii cinci sute de molizi întreșuți, ca gard viu, cu viță de vie, cu zmeură, cu căpșuni, totul sădit și îngrijit de mâna mea. Așa fi fericit să renunț la această grădină dacă în schimb mi s-ar da voie să-l mai întâlnesc o dată pe tatăl meu.

Câteodată mi se pare că-l văd pe stradă și simt o emoție puternică, mă avânt să-l ajung din urmă, dar în următoarea secundă îmi aduc aminte că a murit și îmi vine să plâng. Încerc, totuși, să-l văd mai de aproape pe bărbatul care îi seamănă. „Nu-i seamănă deloc“, îmi spun, „să mă ia naiba, cum am putut să-l confund pe un necunoscut cu tatăl meu!“

Lucrurile rămase ca amintire de la mama sunt toate făcute de mâna ei (era cel mai îndemânatic om din câți am cunoscut). Dar nu asta mă emoționează neapărat, ci faptul că fiecare dintre ele este gândit astfel încât să mă *ocrotească*. Un pulover împletit de ea cu andrelele dintr-un fir de lână verde, asociat cu o ață tare, care îi mărește rezistența, este compact ca un sacou confecționat dintr-o stofă groasă (este prevăzut, de altfel, și cu nasturi în față, ca un sacou). Îmi amintesc că mi l-a dăruit acum vreo douăzeci de ani, de ziua mea, într-un noiembrie friguros, și că, atunci când l-am probat, a vrut să vadă cum se încheie la gât, ca să fie sigură că o să-mi țină cald până sub bărbie. Și plapuma făcută

de ea este mare și grea, nu alunecă noaptea, în somn, de pe mine. În schimb pernele, umplute cu puf de gâscă, sunt ușoare, ca să mă simt mângâiat atunci când îmi lipesc obrazul de ele.

Dureros este faptul că nu pot să povestesc nimănu, cu lacrimi pe obraz, deși simt uneori nevoia s-o fac, cum mă ocrotește mama și *post-mortem*. Așa provoca zâmbete ironice. Nimeni nu se înduioșează dacă un om în vârstă, cum sunt eu, mărturisește câtă nevoie are de dragostea maternă. Cui îi pasă de trupul meu mare și ruinat? Era o vreme când mama îmi inspecta cu înfinită grijă și duioșie acest trup, când îl ferea de orice zgârietură. Iar acum, devastat de trecerea timpului, e lăsat în paragină, fără ca asta să mai impresioneze pe cineva.

— *Hai să vorbim despre lucruri frumoase. Cine te adormea seara? Cum? Cântându-ți, legănându-te, spunându-ți povești?*

— Tata nu mă legăna, dar se așeza pe marginea patului și îmi citea povești din cărți mari, cu ilustrații frumoase colorate, pe care mi le și arăta din când în când, întrerupându-se din citit. Îmi răspundea serios la eventualele întrebări, niciodată nu se maimuțărea, cum fac unii adulți când vorbesc cu copiii.

Și mai târziu mi-a citit. Pe vremea când eram student la București și mă duceam în vacanță la Suceava, îmi citea cu glas tare, ca să-mi menajeze ochii, unele dintre cărțile care figurau în bibliografia mea de student.

De altfel, după cum știi, chiar și în ultimii lui ani de viață a citit pentru mine (de data aceasta în gând) și a rezumat în scris nici mai mult nici mai puțin de o mie de romane românești. Știa că nu pot prelua de la el